

Владан Јовашевић*

НЕКА ПРИНЦИПИЈЕЛНА ПИТАЊА ФУНКЦИОНИСАЊА И КАРАКТЕРА СВОЈИНЕ У НАШОЈ ТРЖИШНОЈ ПРИВРЕДИ

Овом приликом хтео бих да третирам неке аспекте својине на средствима производње у нашим савременим друштвено-економским условима. Међутим, пре него пређем непосредно на разматрање ове проблематике указаћу на два момента.

Прво, историја сведочи како је судбина нас, који живимо на балканским и посебно југословенским просторима, да размишљамо и делујемо у екстремним видовима и у извесној мери импровизаторски. Ова констатација првенствено се односи на водеће политичаре који у великој мери утичу на историју наших народа. Међутим, она не може мимоићи ни нашу стручно-научну групуацију. Више наших колега су вршили или данас обављају високе политичке функције или су обрађивали и сада реализују пројекте реформе привредног система у целини или неких његових компоненти, економског развоја појединих грана или друштвенополитичких заједница итд. Неки и данас чине врхунску екипу саветника председника савезне владе. Значи да се и у овом случају може применити стара латинска пословица „De te fabula narratur“. Ми не можемо пребацити лопту у туђе двориште и критиковати друге, управо професионалне политичаре, без обзира на чињеницу што су ови најодговорнији чиниоци креирања наше социјалноекономске стварности.

Оваква наша својства на макроекономском плану такође се испољавају у чињеници да смо након другог светског рата, односно успостављања новог друштвеног уређења, извршили масовно подржављење привредних јединица у свим доменима привређивања, сем у извесној мери пољопривреде, независно од

---

* Проф. др Владан Јовашевић
Економски факултет, Београд.

њихове величине — што је било економски нерационално и друштвено нецелисходно. Касније смо потпуно неоправдано ликвидирали задружну имовину. Друштвена својина се у теоријским радовима Едварда Кардеља, Закону о удруженом раду и другим правним документима карактерише као ничија и свачија, оставља без правног субјективитета, чини првенствено социјалном и правно незаштићеном категоријом. Она тако постаје институција неодређене и флуидне садржине, подложна економској ерозији и друштвеној деградацији. Сада су веома гласна становишта и извесне акције дијаметрално супротнег смера. Управо предлаже се потпуна приватизација друштвене имовине и траже се начини за реализацију ове идеје.

Друго, у даљем излагању нећу правити разлику између разних облика колективне имовине, на једној, и појединих видова приватне својине, на другој страни. Тако ћу под колективним, заједничким власништвом подразумевати државну, друштвену и задружну имовину. Као приватну третираћу индивидуалну, акционарску и монополистичку својину. Истовремено нећу узимати у обзир разноликост друштвеног система, као ни појединих стадијума њиховог историјског развоја.

Познато је да социјалекономски фундамент сваког друштвеног уређења чини одређени облик својине на средствима производње. Све државе, без обзира на своје друштвене системе, законом штите неприкосновеност релевантних облика власништва. Устави буржоаских држава, по правилу, садрже норму према којој је приватна својина неприкосновена. Међутим, несвојински концепт друштвене имовине у нашој земљи — који се иначе показао као сувише апстрактан и економски нерационалан — у пракси није био правно регулисан и заштићен.

Економска теорија и пракса показују да производна средства као колективна имовина чине основу и детерминанту значајних привредних достигнућа, раније и данас, у свету. У привреди Србије између два велика рата доминантне позиције имају инострани капитал у рудницима и државни капитал у индустријским предузећима. Сви значајнији рудници у Србији, нарочито обојених метала и неметала, представљали су власништво водећих интернационалних финансијских групација. Државну својину су чинили жељезничка мрежа и капацитети аеронаутичких индустрија у Београду, технички заводи у Крагујевцу, Крушевцу и Чачку, фабрике авиона и вагона у Краљеву, водећа предузећа у Ужицу и Ваљеву, фабрике монополских артикала (шећера, дувана, шибица) итд. Државна предузећа су деловала на економским основама и није се постављало питање рентабилности њиховог пословања. Приватни капитал се ангажовао у мањим пословима лаке прерађивачке индустрије — текстила, коже, обуће, прехранбених производа итд. Он је такође деловао у трговини и застарелим кредитним установама.

Државна својина такође је била база и пресудан чинилац веома брзог развоја југословенске привреде у току прве две послератне деценије.

У западноевропским земљама национализације рудника, неких базичних и других индустријских грана, транспорта итд., омогућиле су излазак из економских криза хиперпродукције, успешно снабдевање армије у току ратних операција и послератни напредак капиталистичке привреде.

У савременим развијеним тржишним привредама у капиталистичким земљама не доминира приватно власништво у класичном смислу, него колективна — углавном акционарска и државна — својина на разним формама капитала. Приватна својина није данас пресудан чинилац и стимуланс успешног пословања водећих капиталистичких фирми, којима често руководе техноменаџери и државни службеници, не поседујући знатније суме акција, односно капитала.

Неки истакнути грађански економисти па и представници економских школа критикују поједине атрибуте капитализма и посебно приватну својину. Тако Јозеф Шумпетер сагледава историјски пролазан карактер капитализма и неминовност настанка социјализма. Он тврди да капитализам нужно пропада услед дејства ванекономских чинилаца а не иманентних социјално-економских супротности. Сматра да одвајање функције управљања од својине над капиталом условљава престанак иницијативе и економског интереса капиталистичких предузетника. Тако јењава покретачка снага привредног развоја и ишчезава са сцене личност заинтересована за опстанак капитализма. Ј. Шумпетер сматра да социјалистички привредни систем може нормално функционисати, да је довољно економски рационалан и да омогућава развој предузетништва и пословне иницијативе. Познати немачки филозоф Јохан Г. Фихте заступа становиште да приватна својина на средствима производње није неопходна. Сматра да социјализам треба да се заснива на колективној имовини и планирању привреде. Настоји да афирмише супериорност права рада над правом власништва. Џон Галбрајт тврди да монополистички корпорацијски сектор има одлучујућу и растућу улогу у савременој капиталистичкој привреди и показује позитивне и негативне ефекте његовог функционисања. Залаже се за јачање државне интервенције у привредном животу. Сматра да се привреда не може стабилизovati применом инструментата кредитно-монетарне политике, него да се у овом циљу мора такође реализовати контрола цена и надница. Залаже се за развој државног привредног сектора, за национализацију појединих предузећа, за примену планирања економског развоја, за унапређење високог школства и научних истраживања, као и за решавање положаја сиромашних слојева становништва. Инсистира на борби против спреге између државне администра-

ције, са једне, и монополиста и техноменаџера, са друге стране. У целини, он предлаже да се изврши реформа капитализма у смислу његовог приближавања социјализму. Представници институционалне школе у теоријској економији указују да у савременој капиталистичкој привреди доминира принуда а не слободна конкуренција. Сматрају да профитерски интереси пословних људи проузрокују нерационалност привређивања и расипништва у сфери потрошње. Присталице ове економске школе подстичу анализу привредног развоја, критикују приватну својину над средствима производње и прекомерну потрошњу капиталиста. Протагонисти социолошког смера у грађевинској политичкој економији тврде да фактори економског, социолошког, техничког и политичког карактера одређују садржину привредних појава и процеса. Критикују негативне аспекте концентрације економске моћи, монополизације привредних активности, прекомерних апетита потрошачког друштва, милитаризма, неравноправних односа у међународној привреди итд. Често песимистички оцењују перспективе развоја капитализма. Критикују поједине домене капиталистичке привредне стварности и буржоаске теоријске концепције.

Савремена развијена тржишна привреда се карактерише интензивним процесима интеграције својинских стања и односа, као и разних облика економских активности. Управо — на до сада достигнутом ступњу производно-техничке развијености и конституисања односа појединих социјалних групација у току друштвене репродукције — објективне тенденције подрштвљења власништва над производним средствима, као и производне, комерцијалне, банкарске и других кључних компонената привредне стварности нужно долазе до изражаја, и јачају у разним земљама, независно од њихових социјално-економских уређења. Ови процеси и тенденције чине фундаментална својста савремене привреде у свету. Оне се вишеструко потврђују у њиховој привредној стварности.

Тако се као резултат економске логике у виду објективних законитости савремене тржишне привреде нужно убрзавају процеси концентрације и централизације капитала. Ови економски процеси представљају базу и одлучујућу форму развоја материјалних производних снага, проширења волумена робне производње, пораста продуктивности рада и репродуковања капиталистичког начина производње у прогресивно растућим размерама. У привредно водећим капиталистичким земљама у савремено доба углавном јачају тенденције концентрације капитала и производње као што показује и пример индустрије у САД.

Удели најкрупнијих фирми у условно чистој производњи индустрије САД¹
(у%)

Број најкрупнијих фирми	1947.	1954.	1958.	1963.	1967.	1972.	1976.
50	17	23	23	25	25	25	24
100	23	30	30	33	33	33	34
150	27	34	35	37	37	39	40
200	30	37	38	41	42	43	44

У ствари, у индустрији САД, у оквиру које функционише преко 350.000 фирми, 200 најкрупнијих остварује близу половине и 50 гигантских око четвртине укупне производње.

Концентрација новчаног капитала у финансијско-кредитним институцијама, посебно у пословним банкама и осигуравајућим друштвима, у САД такође је убрзано текла.

Концентрација актива у финансијско-кредитним установама у САД
у периоду 1952—1980. (у милијардама долара)²

Финансијско-кредитне установе	1952.	1966.	1971.	1980.
Комерцијалне банке	188,6	257,6	640,3	1537,0
Компаније за осигурање живота	73,4	119,7	221,6	476,2
Компаније за осигурање имовине	15,9	38,8	58,0	135,5
Позајмно-штедне банке	25,2	40,6	89,4	171,6
Зажмовно-штедне асоцијације	22,5	71,5	206,3	629,9
Кредитни савези	1,5	5,6	19,0	71,7
Финансијски савези	9,7	20,3	60,2	150,1

Банке у САД поседовале су 1900. г. 11 милијарди и 1971. г. 646 милијарди долара капитала, што значи да се њихова економска снага за седам деценија повећала 59 пута.³

Тенденција интензивне концентрације капитала и монополизације привреде у САД испољавају се и на бази пораста суме актива којима располажу њихове корпорације — милијардери.

¹ Извор: »Statistical Abstract of the United States«, 1980, 568.

² Извори: »Statistical Abstract of the United States«, 1959, 500, »Federal Reserve Bulletin«, June 1985, A—17, 37.

Број и суме корпорација — милијардера у САД (1904—1984)⁴

Године	Број корпорација	Суме актива (млрд. долара)	Просечна сума актива на 1 корпорацију (млрд. дол.)
1904	1	1	1,1
1917	6	10	1,7
1942	32	67	2,1
1950	56	135	2,4
1955	77	224	2,9
1960	96	313	3,26
1965	149	491	3,3
1984	255	1284	5,0

Активе ових корпорација износиле су 1942. 19,5%, 1952. 28,3% и 1955. преко 30% капитала свих компанија у САД.⁵

У току и после велике економске кризе 1929—1933. знатно су се промениле битне карактеристике капиталистичког друштвеноекономског организма. Пре свега његова унутрашња структура постала је знатно разноликија него у класичној епохи развоја капитализма. У економском животу малог броја индустријализованих земаља јачају монополизација водећих привредних грана и државна интервенција. У њиховој привредној стварности водећу улогу има приватно монополистички сектор. Управо, монополистичка и олигополистичка предузећа доминирају у кључним доменима економске активности. Она располажу знатним сумама капитала, модерним продукционо—техничким капацитетима, развијеним комерцијалним организацијама у разгранатом финансијском оперативом. Одлучујуће утичу на услове, процесе и односе производње и размене робе, као и других привредних акција. Буржоаска држава проширује свој привредни сектор, који има растућу улогу у капиталистичкој стварности. Она обавља важне предузетничке и друге активности, утичући знатно на динамику и структуру друштвене репродукције. Она финансира научноистраживачку делатност, подиже јавне привредне и друге објекте, израђује извесне индустријске капацитете, образује мешовита предузећа, национализује поједине привредне гране итд. Државни производни комплекс

³ Извор: „Економска енциклопедија“ т. 2, 222, на руском.

⁴ Извори: М. С. Драгилев, „Општа криза капитализма“, Москва, 157, 189; »Fortune«, Април, 1961, 1966, и 1985.

⁵ Извор: М. С. Драгилев, цит. дело, стр. 189.

достиге релативно значајне размере у више буржоаских земаља, а нарочито у Француској, Великој Британији и Аустрији. У савременим тржишним привредама такође егзистира и функционише слободноконкурентски сектор, углавном у форми ситних и средњих индивидуалних привредних јединица у пољопривреди, грађевинарству, трговини на мало, неким гранама лаке прерађивачке индустрије и услужним делатностима.

У нашој савременој политичкој и економској ситуацији — у току тражења путева изласка из хроничне економске кризе, као и реформи привредног и политичког система — такође се постављају питања места, карактера и форми својине на средствима за производњу, као основе и битне компоненте сваког па и нашег југословенског друштвеног система.

Знатније повећање друштвеног производа — које се може остварити првенствено посредством потпунијег и ефикаснијег коришћења расположивих природних богатстава, активирања продукционих капацитета и ангажовања радних потенцијала — захтева развој разноликих облика власништва над производним средствима као и успостављања њихове равноправности у погледу правноимовинског статуса и услова привређивања. Истовремено је целисходно инсистирање на материјалном снажењу свих форми својине — нарочито на повећању потенцијала и резултата производних активности предузећа која делују на бази опшнародне, задружне, мешовите и приватне својине. При томе места и позиције појединих видова власништва треба да се заснивају на улози и значају одговарајућих предузећа, активности или грана у друштвеној привреди, као и на њиховим техноекономским, комерцијалним и другим карактеристикама и могућностима.

Многа наша државна и друштвена предузећа и у данашњим, економским неповољним и ненормалним околностима, послује успешно. Истина је да више оваквих предузећа — нарочито оних која су резултат мање или више промашених инвестиција или волонтаристичких настојања политичких фактора — не привређују рентабилно. Ефикасност пословања већине ових предузећа испољила би се у пуној мери када би функционисала као самостални привредни субјекти у складу са захтевима тржишта и потребама друштвене заједнице, ако би привређивала на основу економских принципа и критеријума, уколико би се резултати њихове привредне активности валоризовали преко тржишног механизма, када не би представљала и институције које обезбеђују решавање крупних социјалних проблема од којих су неки последица нерационалн политике нарочито у домену запошљавања, уколико не би финансијски омогућавала егзистенцију енормних и лоше организованих друштвених служби посебно у домену администрације и забаве, као и ако би се правним средствима успешно штитио интегритет њихове имовине од разних узурпација.

Познато је да су доскора у нашим социјалноекономским условима онемогућавани, ограничавани или запостављани егзистенција и развој привредних јединица на бази приватне, мешовите и задружне својине. Међутим, очигледно је да је — са аспекта обезбеђења општих интереса и са становишта развоја социјалистичког друштва — друштвено оправдано и економски целисходно јачати привредну, а нарочито производну и услужну активност засновану на наведеним облицима власништва. На овај начин могуће је знатно допринети потпунијем коришћењу постојећих природних сила, запошљавању радне снаге и подмирењу текућих потреба људи — што у целини омогућава или подстиче развој производних снага и побољшање животног стандарда становништва.

У економској литератури и на појединим скуповима у новије време се поставља питање односа својине на средствима за производњу и робне ривреде. Неки економски теоретичари, као и проф. др Драгутин Марсенић, сматрају да су приватна својина и робна производња синоними, у смислу непосредне повезаности и исветног временског трајања и да представљају неисторијске категорије, односно чиниоце. Међутим, друштвеноисторијска пракса је одавно показала да природа власништва на средствима производње и карактер општег система привређивања нису идентични и да не чине трајне и непромењиве творевине. Управо у историјском процесу развоја људског друштва власништво над средствима за производњу мења своје облике и садржаје — почев од опште колективне преко робовласничке, феудалне, капиталистичке итд., својине. Општи систем привређивања такође се мења, развија се од натуралне ка робној економији, која такође егзистира у релативно различитим формама и са различитим садржајима. Међутим, не може се оспоравати да су ове друштвеноекономске творевине у мањој или већој мери условљене и повезане, али остаје чињеница да се оне не могу изједначити.

У нашим данашњим економским приликама такође настају проблеми активирања предузетничке функције руководећег кадра, као и обезбеђења рационалности и ефикасности привређивања предузећа друштвеног сектора привреде. Теоријски је неоспорно да се у овим предузећима може развијати пословна иницијатива и предузетништво на сличним основама као што се ови процеси остварују у акционарским друштвима, која обезбеђују преовлађујући део савремене капиталистичке производње и промета робе, и којима руководе техноменаџери који су стручно способни али често не располажу знатнијим бројем акција или капитала уопште. Практика у Србији је показала да су руководиоци више крупних предузећа — као што су Генекс и робне куће „Београд“ у Београду, „Галеника“ у Земуну, „Застава“ у Крагујевцу, ЕИ у Нишу, Фабрика резног алата и „Слобода“ у Чачку и друга — веома успешно реализовали са ста-

новишта стручности и рентабилности њихово пословање и развој. Несрећна околност састоји се у чињеници што су их водећи политичари прогласили техноменадерима, наиме противницима самоуправљања, и зато их елиминисали са привредне сцене. У ствари, постоје сви економски и други разлози да ова предузећа послују рационално и рентабилно — поготову када своју активност усмере према тржишту, функционишу на економским принципима, ослободе се прекомерних социјалних давања итд. Уосталом, државна предузећа у капитализму по правилу реализују на тржишту знатне профите и омогућавају економску рехабилитацију и технички прогрес појединих привредних активности.

Данас више политичких партија у својим програмама, средства информисања у бројним текстовима, савезни политички функционери у акцијама и мерама, па и неки научни радници у рефератима, и чланцима захтевају апсолутну приватизацију друштвене имовине. При томе се као погодан инструмент приватизације предлаже и већ примењује емисија вредносних папира. Заборавља се да ова имовина углавном није наслеђена од претходног друштвеног поретка.

Предратна Југославија је била привредно заостала, у ствари полуколонијална земља скоро без опште и са минималном градском инфраструктуром. У току рата окупатори су раније изграђене привредне објекте порушили а производне капацитете пренели у сопствену земљу. Тако је изградња Југославије почела скоро од темеља. Нашу друштвену имовину стварале су бројне генерације Југословена близу пет деценија. Она је представљала материјалну основу и видно оличење значајног економског и друштвеног напретка земље и није условила битне привредне и политичке промашаје и недостатке у изградњи и развоју земље.

Привредна пракса развијених робних привреда је показала како акционарска форма капитала омогућава да крупни акционари на бази располагања знатнијим бројем акција, обезбеде контролни пакет акција, наиме надзор над великим масама туђих капитала и руководство активношћу релевантних корпорација. Тако у САД после другог светског рата међу 200 највећих нефинансијских компанија, које је испитивала владина комисија TNEC, у просеку 20 водећих акционара поседују 32%, 980 следећих по економској снази са 18% и 34.000 ситних са 50% општег броја акција.⁶ Тридесет најмоћнијих акционара владали су код корпорације Крајслер са 41%, Мобил Оил са 28%, Ценерал Електрик са 21% укупне суме акција.⁷ Тако произлази да је улога бројних ситних и средњих акционара у модерним ак-

⁶ Извор: Vietor Perlo, »The Empire of High Finance«, New York, 38.

⁷ Извор: Колектив аутора, »Структура свјетске привреде и нови међународни економски поредак«, Загреб, 1983, 37.

ционарским друштвима сасвим маргинална и безначајна. Уопште узевши, неколико чланова управних одбора акционарских предузећа могу остварити знатно веће дохотке него хиљаде ситних и средњих акционара заједно. Они такође присвајају допунске профите у виду емисионе и оснивачке добити, на бази плуралних и привилегованих акција, преко разводњавања акционарског капитала и берзанских шпекулација, у облику високих плата, тантијема, награда, репрезентације, као и других повластица.

Вредносни папири, који се данас у нашој земљи емитују на бази друштвене имовине, не представљају општа прометна и платежна средства. Њихове тржишне цене би знатно пале, тако да би се брзо концентрисале у рукама крупних власника, који би релативно лако могли формирати контролан пакет акција и успоставити надзор над функционисањем одговарајућих компанија. Оваква збивања била би очигледна и народ би их лако схватио, па би у будућности могла узроковати оштра социјална противуречја и сукобе ширих размера.

Настанак и ширење акционароког система привређивања и управљања условљавају изразитије одвајање власништва од функције руковођења капиталом. На основу ове појаве неки грађански економисти и социолози тврде да се у оквиру акционарских друштава послови управљања потпуно растављају од сопствености на капитал, да капиталистичком привредом руководе редставници нове класе — менаџери и да се остварује техноменаџерска револуција. Ову концепцију, која је постала шире позната након другог светског рата, демантовали су компетентни научни истраживачи и реални историјски токови. Тако проф. Мејбел Њукамер показује да су 1949. менаџери чинили 37 посто од преко 5000 директора великих корпорација, ма да је њихов утицај према 1900. г., када су представљали 25,7% општег броја директора поменутих корпорација, у извесној мери порастао.⁸

У ствари, на бази акционарског система организације привреде надзор над капиталом губи огромна већина у интересу мањине акционара. Контролне функције власништва концентришу се у рукама малог броја финансијера, чија се економска снага и утицај изванредно повећавају. Ову тенденцију не оспорава ни факат да функције организације и управљања привредним активностима у знатном броју корпорација обављају високо стручни и плаћени функционери.

Уопште узевши, у савременој капиталистичкој привреди се успоставља хијерахија руководиоца на челу са водећим акционарима који доносе кључне одлуке и присвајају највећи део профита, али истовремено у организацији и управљању привре-

⁸ Извор: Mabel Newcomer, »The Big Business Executives«, New York, 1955, 28.

дним пословима важну улогу имају техноменаџери. Тако се знатно потенцира, али не остварује потпуно одвајање функције управљања од власништва над капиталом. Истовремено јача концентрација акционарске својине.

Концепција демократизације буржоаског друштва на бази развоја акционарског система привреде настаје крајем 19. века и заснива се на идеји да знатнији пораст броја акционара доводи до дифузије капиталистичке својине и до идентификовања радничке и буржоаске класе. Након другог светског рата ова концепција постаје базични део теорије народног капитализма. Њени протагонисти сматрају да умножавање броја акција и дифузија акционарске својине доводе до тога да капиталистичка класа обухвата све већи и повлађујући део становништва, па се на овим основама капитализам преображава у народни капитализам.

Пракса економски најразвијенијих земаља негира основне поставке ове концепције. Такав закључак такође се потврђује на примеру привреде САД, где је 1965. поседовало акције 15% укупног броја породица. При томе су сопственици акција чинили међу индустријским радницима 2,6%, а међу пољопривредним радницима и фармерима 0,3% њиховог општег броја.⁹ Познати амерички економист Виктор Перло обрачунао је да је просечна величина годишње дивиденде радника акционара једнака њиховој дводневној надници.¹⁰ Водећи акционари чине крупни капиталисти, високи чиновници и успешни чланови слободних професија.

Свакодневна пракса функционисања акционарских друштава и резултати реприватизације национализованих крупних привредних предузећа и грана у капиталистичким земљама показују да механизам тржишта капитала нужно води концентрацији акција и акционарског власништва у рукама крупних финансијера и њиховој доминацији у савременој капиталистичкој економији. Истовремено, ситни и средњи акционари су принуђени да продају своје акције или да се задовоље минималним дивидендама. У случају приватизације друштвене имовине у нашој земљи, нарочито у крупним привредним предузећима, неминовно би настала иста или слична ситуација — мали број крупних акционара би заузео водеће функције у акционарским друштвима, а огромна маса ситних и средњих акционара била би пролетаризована или потиснута на саму периферију привредних збивања. Брзо би се испољила дубока илузија „радничког акционарства.“

⁹ Извор: „Економска енциклопедија“, т. 1, стр. 47, на руском.

¹⁰ Извор: цит. дело, стр. 378.

Vladan Jovašević

SOME PRINCIPLED ISSUES RELATING TO THE FUNCTIONING
AND CHARACTER OF OWNERSHIP IN OUR MARKET ECONOMY

S u m m a r y

Reminding us of the tendency towards improvization and extreme attitudes on political and social views and determinations, the author discusses the history of ownership mainly in the scope of collective, social and private ownership. The historical analysis of capitalism mainly shows a propensity to concentrate capital and centralize activities, a bourgeois state having the tendency to expand its economic sector which has a growing role in capitalistic reality. As examples, he mentions France, Great Britain and Austria.

Referring to scientific authorities pointing at the historically transient character of capitalism (Joseph Schumpeter), to Johan G. Fichter who represents the view that private ownership of production means is not required, or to John Galboyd who states that the monopolistic corporational sector plays a decisive and growing role in market economy and intercedes in favour of strengthening state intervention in the economy, the author feels that a critical analysis of capitalism does not offer our economy an alternative in the direction of extreme market orientation and reprivatization of social ownership. Outstanding scientific authorities, in the world state that socialism, can be rational, and that enterprises can express all forms of competitiveness, starting from management and entrepreneurship up to innovations. Accordingly, he reminds of the period when many of our enterprises like »Genex«, »Galenika«, »Zastava«, »Elektroindustrija Niš« and many others, were exemplary enterprises, and their managers outstanding businessmen. Unfortunately, the political system has replaced all outstanding businessmen, accusing them of being technocrats, and the institution of moral and political suitability has been introduced which has mostly degraded the political system. Thus, former technocrats should return to these socially-owned enterprises which would change the picture to a significant degree.